

Др Драгољуб Секуловић*, пуковник, и
Вангел Милковски, мајор

Војногеографске процене геопростора обављају све земље јер су оне основа за изградњу доктринарних ставова и организацију и употребу војске. У војногеографским проценама најзначајнија је процена ратишта, као највише стратегијске категорије геопростора, али се тај појам различито тумачи и појмовно детерминише.

Под приступањем Србије и Црне Горе систему колективне безбедности какав је Северноатлантски савез подразумева се усвајање одговарајућих стандарда Савеза у свим сферама припреме и организовања оружаних снага. Из досадашњих сазнања о искуствима земаља чланица може се закључити да су појмовно одређење геопростора као чиниоца рата ускладили с проценама тог Савеза. То се односи и на земље које желе да приступе НАТО-у у последњих десет година. На основу тих комплексних процена и уважавања основних принципа функционисања Савеза, све земље чланице своје оружане снаге припремају и организују на јединствен начин.

У раду су дата теоријска одређења појма ратиште и војногеографске процене ратишта, као и основна теоријска одређења ратишта и елемената ратишта, према томе како су дефинисани у нашој теорији и пракси и теорији и пракси Северноатлантског савеза. Наведени су и чиниоци на основу којих оружане снаге чланица Савеза процењују геопростор с војног аспекта. Такође, разматран је утицај географских чинилаца и елемената војногеографске процене геопростора, а посебно ратишта као његове стратегијске категорије, са становишта оружаних снага НАТО-а и Сједињених Америчких Држава.

Кључне речи: војногеографска процена, геопростор, ратиште, елементи ратишта.

Увод

Војна сила на почетку 21. века све више утиче на развитак целокупног друштва, с тежњом да постане један од пресудних чинилаца. Због великих промена које су се десиле у форми и карактеру ратовања, међународним односима и савременим научним достигнућима

* Др Драгољуб Секуловић је наставник у ШНО, а Вангел Милковски је на командно-штабном усавршавању.

неопходан је нов начин мишљења и стална процена чинилаца рата – живе силе, материјално-техничког чиниоца, простора и времена.

Приликом разматрања простора као чиниоца рата полази се од чињенице да војска своје задатке, у миру и рату, обавља на одређеном географском простору (геопростор). У геопростору владају многе физичко-географске и друштвено-географске појаве (географске појаве) које се међусобно преплићу, условљавају и преображавају, и на тај начин утичу на обављање бројних задатака из области припрема и вођења рата. Географске појаве и њихови утицаји у нашој досадашњој војној науци и пракси сврставани су у географске чиниоце, тј. сматране су географским чиниоцем. Утицај географских чинилаца у геопростору на организацију, припремање и вођење рата разматра се кроз војногеографску процену. Постоје разлике у методи војногеографске процене и елементима на којима се она заснива у нашој теорији и пракси и пракси и теорији на Западу. Те разлике су условљене, пре свега, доктринарним ставовима и достигнућима војне науке у поимању простора и утицаја који у њему владају.

Досадашња процена геопростора наше земље са војног становишта остваривана је у условима када је безбедност земље изграђивана на сопственим потенцијалима и у окружењу које често није било повољно. Међутим, због промене спољнополитичке орјентације земље и пројектованог прикључења европским и евроатлантским интеграционим системима, посебно у војно-политичкој сфери, неопходно је сагледавање начина на који будући партнери и савезници процењују утицај географског чиниоца на организовање и припрему оружаних снага. У вези с утицајем приступања наше земље Програму „Партнерство за мир“, а потом и НАТО-у, на појмовно и практично одређење утицаја географског чиниоца у конкретном геопростору значајно је следеће:

- због начина на који се у Савезу процењује геопростор не треба одбацити досадашња сазнања војне географије у нас;
- правилном проценом треба допринети да се ускладе оперативни захтеви с географском стварношћу геопростора државе;
- добрим познавањем војногеографске процене геопростора и његових елемената у проценама НАТО-а треба олакшати припрему и организовање оружаних снага према стандардима НАТО-а;
- досадашња сазнања о војногеографској процени геопростора треба продубити, осавремениити и, према потреби, прилагодити потребама Савеза.

Војногеографске процене геопростора обављају све земље и оне су основа за изградњу доктринарних ставова и гледишта на организацију и употребу војске. Највећи значај у војногеографским проценама има ратиште, као највиша стратегијска категорија геопростора, али се појам ратишта различито тумачи и појмовно одређује.

Објективна стварност конкретног геопростора¹ са становишта припреме и вођења рата различито се тумачи у теорији и пракси савремених држава. Теоријско одређење и класификација ратишта као највише стратегијске категорије геопростора резултат су одговарајућих процена.

Појам ратишта

Постоје различите дефиниције појма ратишта. Р. Марјановић² каже да је ратиште „геопростор у коме се водио, води или може бити вођен рат, заједно са целокупним ратним потенцијалом, његовим изворима и свим другим вредностима“, односно да је то највиша стратегијска категорија простора. С. Мишовић³ сматра следеће: „Копно СРЈ и њено обално море са епиконтиненталним појасом, ваздушним и космичким геопростором изнад њих, где може бити вођен рат, укључујући целокупне људске и материјално-техничке потенцијале, њихове изворе и друге вредности, представљају ратиште СРЈ“. Дакле, ратиште може да обухвата копнена, поморска и ваздушна пространства наше планете и ниже делове васионе изван Земље.

У војнополитичкој доктрини и стратегији копнених снага ОС САД под ратиштем се подразумева, с географског аспекта, ограничена зона изван територије САД на којој су све снаге под јединственом командом. Према НАТО-у, ратиште је географска, економска, политичка и војна целина – међусавезничка, под једном управом, која је одговорна за стратегијски задатак у оквиру тоталитарног рата. У Бундесверу сматрају да је ратиште географски простор на којем се води рат између две или више зарађених страна у који су укључени укупни потенцијали земље итд.

Начелни ставови на којима се заснивају све познате дефиниције појма јесу:

- ратиште је, с војног становишта, највиша категорија геопростора;
- на ратишту се ангажују људски и материјално-технички потенцијали сукобљених снага;
- чврсто одређење амбијента вођења рата (копно, море, ваздушни простор и космос).

¹ Под *геопростором* се подразумева тродимензионални омотач Земље који с војногеографског становишта чине четири сфере: литосфера, хидросфера, атмосфера и биосфера. Оне се међусобно прожимају, условљавају и преплићу, и тако на најразличитије начине утичу на припреме и ток рата (Р. Марјановић, *Општа војна географија*, ВИЗ, Београд, 1983).

² Р. Марјановић, *Општа војна географија*, ВИЗ, Београд, 1983.

³ С. Мишовић, *Регионална војна географија – војногеографска процена европског ратишта*, Београд, 1995.

Појмовно и садржајно одређење ратишта зависи од:

- степена развијености и стања међународних односа,
- амбијента извођења борбених дејстава (море, копно, ваздушни простор и космос);
- војне доктрине и достигнућа научне мисли;
- квантитативно-квалитативних карактеристика ангажованог људског и материјалног потенцијала зараћених страна.

У *војногеографским проценама* ратиште је највиша стратегијска категорија геопростора. Обухвата копнена, поморска, ваздушна и космичка пространства из којих људски и материјално-технички потенцијали зараћених страна могу да дејствују током ратног сукоба. Међутим, ратиште не мора да чини географску или оперативно-стратегијску целину. Постоји тенденција да се при вођењу рата стратегијски и оперативни захтеви што је могуће више усагласе с географском стварношћу и тако обезбеде повољан однос географске и оперативне целине. Наиме, уколико се покlope оперативна и географска целина стварају се повољнији услови за усаглашавање постављених оперативних циљева и метода за њихово постизање. При томе су оперативни циљевии увек примарни, јер произилазе из постављених циљева и задатака. Ако се, пак, догоди да оперативна целина није усаглашена с географском целином, неминовно се јављају тешкоће у обављању задатка. Све то указује да је неопходно добро и свестрано познавање целокупног ратишта да би се што реалније и лакше успоставила његова унутрашња просторна структура и са њом ускладили оперативни и други поступци.

Појам ратишта се у нашој територији и пракси најчешће везује за цео геопростор државе. Такво ратиште се, у односу на сличне категорије, назива *посебним*, а геопростор две или више зараћених страна – *општим ратиштем*. Уколико се геопростор државе посматра у односу на регион, континент или цео свет, онда ратиште може да се сматра делом војишта ратишта више категорије.

Водеће армије у свету, првенствено земаља чланица НАТО-а, ратиште сматрају категоријом геопростора на којој се изводе дејства која имају стратегијски карактер. Такво појмовно и практично одређење ратишта резултат је доктринарних ставова о припреми и вођењу рата. Према ставовима САД, ратиште је једна операцијска еторија која се дели на војишта или више операцијских зона. Операцијска зона се третира као део војишта који, поред потребних димензија, има и друге услове неопходне за обављање задатка и подршку планираних дејстава. Величина ратишта, војишта или операцијске зоне мора да омогући ефикасно ангажовање копнених, поморских и ваздухопловних снага и реализацију задатка према стратегијској замисли. То, поред ширине фронта, подразумева постојање потребне дубине да би се осигурао довољан простор за извођење изабраних обли-

ка маневра, обезбеђење ватрене подршке и одржавање неопходних линија комуникација. Границе се одређују на основу процене и предвиђеног ангажовања снага, а њихово постојање ни у којем случају није ограничавајући чинилац у реализацији задатака. Очекује се да ће се у току извођења дејстава, посебно дејстава већих размера, померати раније успостављене границе.

Класификација ратишта

У нашој војностручној литератури основна класификација ратишта заснива се на:

- ангажованости зараћених страна (*општа и посебна*);
- географском амбијенту (*копнена, поморска и ваздушна*);
- врсти ратова (*светска, регионална и локална*).

Војно-политичка доктрина и стратегија САД и НАТО-а садрже поделу ратишта према:

- величини и значају операција (*основна и споредна*);
- припадности ангажованих снага (*национална и савезничка*);
- потребној инфраструктури (*развијена или припремљена и не-развијена или неприпремљена*).

Елементи ратишта у нашој теорији и пракси

Дефинисање елемената националног ратишта и њихова процена комплексан је задатак, за који је неопходно одлично познавање методе војногеографске процене, као и утицаја политичког и војног чиниоца. При вођењу рата, посебно при вођењу оружане борбе, стратегијске и оперативне захтеве треба што је могуће више усагласити с географском стварношћу и на тај начин довести у повољан однос географске и оперативне целине. Ратиште, као највиша стратегијска категорија геопростора, може да се цени према елементима ниже категорије. Наиме, на сваком ратишту постоје *војишта, објекти, правци дејства*, разна *тежишта* и многе друге војногеографске категорије.

Војишта. Војиште је стратегијска категорија простора и чини целину на којој се изводи једна или више операција које имају стратегијски и оперативни значај. Може да буде просторно веће од ратишта ниже категорије уколико је саставни део ратишта више категорије, на пример, светског или регионалног ратишта. Постоје копнена, поморска и ваздушна војишта.

Војногеографски објекти и рејони. На ратиштима и војиштима и у зонама стратегијских праваца издвајају се региони са објектима. За одбрану земље значајни су објекти под којима се подразумева све оно што може да буде или што јесте предмет војне акције: привредни центри, административно-политичка средишта и геопростори с израже-

ним војногеографским тежиштима (привредно, комуникацијско, хидрографско, етничко, и слично). Деле се на: *стратегијске, операцијске* и *тактичке објекте*. Више објеката који су међусобно непосредно зависни чине *рејон*.

Правици дејства. Правац дејства је тродимензионални појас у геопростору кроз који се јединица креће, снабдева и изводи борбена дејства. Обухвата појас копна или мора са ваздушним простором изнад копна или мора. Зависно од капацитета и значаја објекта, постоје *стратегијски, операцијски* и *тактички правци дејства*.

Војногеографска тежишта. Део географског простора с најгушћим размештајем неке појаве чини *посебно војногеографско тежиште* те појаве. Географски простор у којем се налази већи број разних посебних војногеографских тежишта, или можда сва, чини *опште војногеографско тежиште* ратишта или неке друге категорије простора. На пример, највећа густина насељености чини *демографско тежиште*, потом комуникацијско, привредно итд.

Елементи ратишта према оружаним снагама Сједињених Америчких Држава

Војиште је шири географски простор који је неопходан за концентрацију, развој снага, логистичку подршку и извођење маневра војним снагама. Чини део ратишта, а његова територијална организација зависи од оперативних услова, планираних дејстава и степена развијености инфраструктуре. Командант војишта дели војиште на оперативну или борбену зону и зону комуникација.

Територијална организација војишта зависи од оперативних услова, природе планираних дејстава и степена развијености инфраструктуре која служи као основа за организацију подршке. Начелно, војишта се деле на борбене зоне и зону комуникација. Граница између тих зона просторно раздваја зоне одговорности оперативних ешелона и ешелона за подршку. У току извођења борбених дејстава, границе борбене зоне и зоне комуникација усклађују се са ситуацијом која је настала као резултат тих дејстава.

Оперативна и борбена зона је део ратишта у којем се води битка. Дефинише се и као део војишне просторије или зоне операција на којем се планира ангажовање борбених ешелона у току извођења операције. Обухвата копнену површину, ваздушни и морски простор. Величина јој зависи од задатка, састава снага, оперативних услова и способности непријатеља. Ограничава се одређивањем бочне и задње границе. За сваку појединачну команду та зона се простире од предњег краја распореда снага до задње границе јединица које чине њене главне снаге. Постоје *главна борбена зона* и *позадинска зона*. Борбена зона се даље дели на *предњу* и *задњу борбену зону*.

Зона комуникација је задњи део војишне просторије (налази се иза борбене зоне али је повезан са њом), на којем се налазе комуникацијски правци, објекти за снабдевање и евакуацију и други објекти који су значајни за непосредно снабдевање и одржавање борбених снага.

Општа процена ратишта

На ратишту се идентификују многе појаве и процеси чији се утицај, према ставовима у нашој теорији и пракси, огледа у *географским чиниоцима*, који се деле на *математичко-географске*, *физичко-географске* и *друштвено-географске* чиниоце. Њихово познавање чини основу за процену ситуације, одлучивање, планирање и обављање многих активности у припремама за рат и вођењу рата. Војни значај географског чиниоца огледа се у следећем⁴:

– добро познавање географских појава, односно стално изучавање и праћење њихових међусобних утицаја на обављање задатака оружаних снага, олакшава доношење одлуке;

– добрим познавањем односа у географском простору и изналажењем најповољнијег односа између географских и војних чинилаца у функцији решавања задатака постиже се оптимална усклађеност постављеног циља, простора, времена и метода реализације задатка;

– ако се добро познаје простор стиче се психолошка супериорност јединице, и смањују неодлучност, колебљивост и страх код појединца и јединице у целини.

У оружаним снагама САД и НАТО-а проценом се обухватају сви географски чиниоци и појаве, као и њихов утицај на ратишту, који су значајни за њихове оружане снаге, одбрану и остваривање сопствених интереса. Утицаји географског чиниоца у геопростору као целини или неком његовом делу постале су основ за одређење категорија геопростора, одлучивање о употреби оружаних снага, планирање, доношење концепцијских и доктринарних ставова и извођење ратних операција.

Значај утицаја географског фактора у проценама САД и НАТО на одређеном ратишту процењује се на основу следећих елемената⁵:

– познавања утицаја појава, чинилаца и законитости који делују у геопростору ратишта;

– уочавања међусобних утицаја географских, економских, политичких и војних чинилаца на обављање комплексних задатака оружаних снага у миру и рату;

⁴ М. Павловић, „Методолошке основе војне процене географског фактора“, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 41, Сектор за ШОНИД, Београд, 1999, стр. 78.

⁵ С. Мишовић, „Процена ратишта у проценама НАТО-а, великих сила и суседних земаља“, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 38–39, Сектор за ШОНИД, Београд, 1997, стр. 139.

– процени географског утицаја на извођење борбених активно-сти на конкретном ратишту;

– познавању геопростора потенцијалних ратишта ради доношења најцелисходнијих одлука о употреби оружаних снага.

Са војног становишта важне су све врсте процена, али је најзначајнија *војногеографска процена геопростора*. Њена суштина је у изналажењу могућности да се географски чинилац учини што већим „савезником“ сопствених снага и што већим „противником“ супротне стране. Допринос војногеографске процене огледа се у разрешавању проблема успостављања оптималног односа у конкретном геопростору и времену у свакој конкретној ситуацији. То подразумева оптималну усклађеност циљева, снага предвиђених за остварење тих циљева, геопростора у којем се задатак обавља, времена и начина обављања задатака, што је сложен и непрекидан процес који реализују сви нивои командовања.

Војногеографска процена је постала основ за израду формације јединица, различите опреме, техничких средстава и савременог наоружања, као и за изналажење нових борбених поступака. Изводе је сви нивои командовања а разликују се према величини геопростора који се процењује, обиму, садржају, структури, циљевима и задацима, времену реализације, способности за обављање и средствима која се користе. Саставни је део опште процене ратишта. Обухвата међусобне утицаје бројних географских појава, стања и чинилаца који, непосредно или посредно, делују на доношење оптималних одлука о употреби оружаних снага у ратним и борбеним дејствима. Кроз војногеографску процену ратишта треба, пре свега, да се сагледају елементи на које утиче географски чинилац у припреми или борбеним дејствима. Целовита војногеографска процена ратишта заснива се на више различитих елемената. Њиховом свестраном проценом долази се до сазнања о утицају географског чиниоца на припрему и извођење борбених дејстава на ратишту.

ЕЛЕМЕНТИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА ВОЈНОГЕОГРАФСКА ПРОЦЕНА РАТИШТА

Наша теорија и пракса:

– достигнућа географских, при-родних, техничких, војних и других наука и научних дисциплина;

– познавање геопростора и војно-географских карактеристика ратишта СЦГ;

– комплексност међународних односа;

Теорија и пракса на Западу:

– глобална подела на могућа ратишта геопростора Земље као планете;

– глобална подела геопростора ратишта земаља који имају за Запад виталан значај на геопростору континента;

– процена геопростора ратишта-потенцијалних ратних жаришта;

– познавање укупног економског и војно-политичког стања у земљи и у свету;

– доктринарни ставови СЦГ о одбрани интегритета, суверенитета и територијалне целокупности.

– подела ратишта на основу права заштите својих економских интереса у односу на земљу коју сматрају војним противником;

– процена намене и улогевластитих оружаних снага у остваривању и заштити националних или глобалних интереса савеза;

– изградња заједничких снага за операције „изван ратног стања“.

Војногеографску процену конкретног геопростора у НАТО-у обављају сви нивои командовања на основу географских појава које утичу на припрему и извођење борбених дејстава, а углавном се процењују географски и климатско-метеоролошки услови.⁶ Војногеографском проценом на тактичком нивоу обухваћене су следеће географске појаве на конкретном геопростору: метеоролошке појаве (облачност, киша, снег, прашина, температура, магла, ветар), рељеф, воде, педолошки и геолошки састав тла, вегетација, насеља и саобраћај. За метеоролошке услове се сматра да утичу на наоружање, опрему и земљиште, али највише на људство. Класификација елемената и појава није прецизно дефинисана као код нас, али се њихов утицај узима у обзир. Утицаји метеоролошких услова на извођење дејстава и операција процењују се на основу ефикасности војника у борби, покрету јединица, употреби неких система оружја и уређаја, техничком одржавању наоружања и опреме, у дужини трајања ефеката нуклеарних и хемијских оружја.

Под појмом земљиште разматра се више географских појава и чинилаца. Том проценом су обухваћени *рељеф, воде, педолошки и геолошки састав тла, вегетација, насеља и саобраћај*. Земљиште се изучава на основу обављања задатка јединице. Проценом се обухватају зона или сектор одговорности јединице и суседно земљиште које може да утиче на извођење дејстава или операција. При томе се изучава могућност коришћења земљишта приликом извођења тактичких и борбених радњи. У „анализи земљишта“ обавештајни и оперативни органи означавају значајне објекте, као што су препреке, кључни или одлучујући рејони, копнени или ваздухопловни наступни правци и делови земљишта који су погодни за организовање одбране.

Под *кључним рејоном* се подразумева сваки облик земљишта који ће, ако га једна страна буде држала или контролисала, утицати на извођење неког дејства или операције.

Одлучујући рејон може да буде неки од кључних рејона ако командант оцени да ће имати посебан значај за обављање задатка јединице.

⁶ *Борбени приручник КоВ САД ФМ 100-5*, превод.

Наступни правци се изучавају и оцењују према:

– могућности кретања маневарских јединица одређене величине и типа;

- могућностима за приступ у важне рејоне и на суседне правце;
- степену проходности;
- могућностима за заклоњено и прикривено кретање;
- могућности за успостављање везе по оптичкој видљивости;
- постојећим препрекама.

Деловима *земљишта погодним за организовање одбране* сматрају се они:

- који омогућују осматрање на великим одстојањима;
- на којима постоје добри услови за заклањање и прикривање;
- на којима се налазе природне препреке које ће каналисати или успоравати кретање нападачевих снага, а браниоцу олакшавати успостављање бочног обезбеђења;
- на којима се налазе заклоњени правци за кретање између браниочевих положаја и заклоњени правци који изводе ка боковима или у позадину нападачевих снага.

Планинско земљиште, дунгле и пустиње разматрају се на основу утицаја на употребу наоружања и опреме и остваривања ватре и маневра. О њиховом утицају на извођење борбених дејстава опширније је писано у борбеним приручницима у којима се посебно обрађују те категорије. На пример, према борбеном приручнику ФМ 100-5, *насеља* се разматрају у оквиру процене земљишта, а посебна пажња се придаје процени утицаја урбане средине на дејство система оружја и кретање јединица. Насељима је дат посебан значај у процени утицаја на извођење борбених дејстава због тога што урбани терен, према мишљењу стручњака у ОС САД, чини изузетно сложу мешавину хоризонталних, вертикалних, унутрашњих и спољашњих облика на дограђених на природан изглед рељефа, дренажу и вегетацију. Урбани терени ограничавају даљину осматрања, домете ангажовања, ефикасност оружја и покретљивост. Ти чиниоци намећу крајње блиску борбу са трупама које се боре од зграде до зграде. Схватајући и ценећи значај насеља у будућим операцијама, Команда Маринског корпуса САД дефинисала је концепцију будућих војних операција на урбанизованом терену (*Military Operations on Urbanized Terrain – MOUT*)⁷ као један од тежишних изазова снагама корпуса у будућности.

Непрекидно, интегрисано и темељито анализирање земљишта и утицаја које може да има на извођењу борбених дејстава како противника, тако и сопствених јединица обавља се пре почетка борбених дејстава. Уз примену олеата, графичких приказа и поступака моделирања непријатељевих дејстава и ситуација процењује се конкретни геопростор. Помоћу олеата добијају се прецизне информације о земљишту и метеоролошким условима,

⁷ ERD, www.concepts.quantico.usmc.mil/mout.htm, 2004.

као и о њиховом утицају. За то се користе олеате препрека, наступних праваца, проходности и видљивости.

На стратегијском нивоу војногеографске процене обављају команде стратегијског и оперативног нивоа, с тим што се у тим проценама потенцира територијално разграничење елемената ратишта.

Војногеографска процена ратишта у Северноатлантском савезу

Различитим гледиштима на утицај географског чиниоца у геопростору, а тиме и на војногеографску процену, доприноси и начин организовања одбране земље, односно њена спољнополитичка оријентација (на пример, приступ одређеним војним и политичким групацијама). Савремено савезништво има одређене карактеристике и специфичности када је реч о организацији оружаних снага, командовању и извођењу заједничких ратних операција. Између осталог, од држава чланица се захтева усклађена војногеографска процена геопростора и његових елемената. Подређеност заједничком деловању не умањује значај *националног*, али га претпоставља *колективном*, и на тај начин се директно утиче на организацију, припремање и задатке националних оружаних снага.

Војногеографска процена у проценама великих сила и системима колективне безбедности какав је НАТО чини основу опште процене ратишта. Утицаји географског чиниоца у геопростору као целини или у његовим делу процењују се на основу следећих елемената:

- глобалних промена идеолошко-политичке ситуације у свету на основу демократија западног типа;
- измењеног значаја геопростора ратишта малих и средњих земаља на принципима Програма „Партнерство за мир“;
- значаја војногеографске процене у дефинисању противника с војног аспекта;
- модела и метода тражења и гарантовања безбедности или колективне безбедности за сопствено ратиште;
- усклађивања утицаја географског чиниоца на геопросторима великих сила и достигнућа у развоју материјално-техничког чиниоца, посебно у области развоја савременог наоружања и војне опреме.

У системима колективне безбедности какав је НАТО појам ратишта се тумачи другачије него у националним системима безбедности. Простор државе, поред тога што се сматра неприкосновеним националним геопростором, тежишно се разматра кроз заједничко деловање снага у операцијама различитог карактера, јер су основни задаци савезништва одбрана држава чланица и заједничких интереса. Одржавање неопходних војних снага и отворено демонстрирање спрем-

ности и одлучности за реаговање и заједничку одбрану приоритетни су захтеви у реализацији безбедносних циљева Савеза. То основно начело савезничке одбране заснива се на споразумима који омогућавају савезницима да користе политичке, војне и друге предности заједничке одбране.

Под окриљем политичког руководства Савеза налази се одговарајуће тело које командује заједничким снагама. Одлуке о употреби снага доносе се на основу процена везаних за предузимање мера неопходних за обезбеђење стабилности и безбедности и извођење ефикасне одбране. Њихов основни циљ је заштита територијалног интегритета Савеза од свих видова угрожавања. У оквиру тога, и географски простор земаља чланица процењује се са становишта заједничке одбране. Поједини елементи ратишта Савеза протежу се на више држава чланица (ваздушно десантне просторије, операцијске основице, правци дејства, и слично), па се под употребом заједничких снага за дејство у тим случајевима подразумевају концентрација, развој, базирање и дејство из географског простора више држава чланица.⁸ Посебан значај у проценама НАТО-а има процена географског простора ратишта земаља које нису чланице Савеза али су приступиле Програму „Партнерство за мир“ или су изразиле жељу да постану чланице. Те земље усклађују своје процене ратишта са проценама НАТО-а. Зависно од значаја, величине и положаја, експерти НАТО-а процењују елементе њихових ратишта зависно од сопствених планова и интереса на том делу географског простора. Очит пример за то је пријем у НАТО Литваније, Летоније и Естоније. Наиме, један од проблема у вези с тим земљама је чињеница да су се нашле на рубу НАТО-а, тако да се директно граниче с Руском Федерацијом. Стога се територија тих држава не може лако заштити обичним оружјем, без потребног инжињеријског уређаја територије и правовременог размештаја одговарајућих војних групација.⁹ Састав и јачина заједничких снага зависе од степена угрожености тог дела Савеза, као и од значаја и карактеристика геопростора. Дакле, државе чланице у системима колективне безбедности своје војногеографске процене ратишта претпостављају Савезу јер су на основу уговора упућене на заједничко деловање у случају угрожавања. Организација њихових оружаних снага такође је дефинисана на основу захтева за интероперативношћу и посебно одређених задатака у оквиру Савеза.

У војногеографској процени НАТО-а разматрају се континентална потенцијална ратишта, па је европско ратиште подељено на одвојене геопросторе (војишта). Војногеографске процене обављају

⁸ Румунија ће у наредном периоду угостити део трупа САД на аеродрому „Михаил Когалничану“, полигону Бабадаг и у луци Мангалиа у Румунији, а Бугарска на аеродромима „Сарафов“ и „Граф Игнатево“, као и у области за обуку Корен и Новом Селу.

⁹ Ђ. Подопригора, „Перспективе и проблеми уласка у НАТО Литваније, Летоније и Естоније“, „Информативни билтен превода“, бр. 2. ЦВНДИ, Београд, 2001.

се у оквиру: Врховне команде за Европу, команда снага за свако војиште, Централне команде, Команде за југ и Команде за северозапад. Основни елементи за општу процену садржани су у војногеографској процени утицаја географског чиниоца на поједине делове ратишта као целини. Тако је географски простор националног ратишта у функцији Савеза, а безбедност држава чланица везана је за доктрину „колективне безбедности у Европи“. Према потребама Савеза одређују се и величина и опрема армија чланица. Елементи ратишта земаља чланица чине елементе одређеног нивоа (стратегијски, оперативни и тактички) на компактном географском простору Савеза. У плановима извођења стратегијских операција, или у некој етапи операције, даје се већи значај процени географског простора земље (национално ратиште) у којој се операција изводи.

Према експертима НАТО-а, *ратиште је географски простор изван територија земаља чланица на којем се одвија сукоб двеју или више зараћених страна*. Европско ратиште у проценама НАТО-а обухвата географски простор континента Европе, део афричког континента и југозападну Азију (Блиски и Средњи исток). Сматрају га јединственом целином, али га деле на више одвојених региона – војишта: арктичко, северно-европско, северноатлантско, централноевропско, источноевропско, јужноевропско, средоземно, северноафричко и блискоисточно војиште. Свако војиште се процењује са становишта могуће употребе оружаних снага, а на основу утицаја географског чиниоца. Са њиховог гледишта, војиште је шири географски простор који је неопходан за концентрацију, развој снага, логистичку подршку и извођење маневра војним снагама, које се налазе под националном или савезничком командом, способним да обаве задатке и постигну циљеве који имају стратегијски значај.¹⁰ У проценама се издвајају три посебна европска ратишта: *западноевропско, источноевропско и ратиште Блиског и Средњег истока*. Постоји и војногеографска процена више заједничких региона, који се означавају као регионална ратишта: британско, пиринејско, апенинско, балканско, медитеранско, северноафричко, блискоисточно, централноафричко и југоисточно ратиште. Поред тога, процењује се 11 просторних стратегијских региона и 15 просторних стратегијских објеката. Посебно су процењене концентрацијске просторије за дејства стратегијских оружаних групација ка појединим значајнијим деловима европског ратишта. Издвојено је 13 таквих географских простора и 14 најзначајнијих ваздушнодесантних просторија. Велики значај придаје се процени најважнијих поморскодесантних основица. На основу војногеографске процене НАТО разрађује дејства снага, с тежиштем на заједничким снагама под јединственом командом. Одлука о њиховом формирању и ангажовању, зависно од циља и задатка дејства, доносе одређени нивои командовања у НАТО-у и земаљама чланицама.

¹⁰ А. Димитриос, „Војна стратегија у оквиру националне стратегије“, „Информативни билтен превода“, бр. 4, ЦВНДИ, Београд, 1990, стр. 340.

Када је реч о процени ратишта у ОС САД, неопходно је узети у обзир војне карактеристике једине преостале суперсиле¹¹:

- модерно опремљене оружане снаге;
- мрежа надгледања и командовања распрострањена широм света;
- поморске способности за заштиту поморских комуникацијских праваца и пројектовање снага широм света;
- нуклеарно оружје као средство одвраћања.

Географски простор властитог и ратишта других земаља САД процењују комплексно и детаљно. Војногеографска процена се заснива на моделу одбране САД за успешно реаговање на угрожавање националних интереса. Састоји се од процене:

- постојања и могуће употребе нуклеарног оружја које поседују Русија и друге земље бивше чланице СССР-а;
- постојања трансфера оружја за масовно уништење које поседују друге државе;
- постојећих и могућих сукоба;
- сталне опасности од међународног тероризма.

Географски простор појединих ратишта процењује се на основу могућности ангажовања сопствених снага у војним интервенцијама или „операцијама изван ратног стања“ које не значе изостанак борбе. Узимајући у обзир основна начела употребе оружаних снага на географском простору ратишта, дејства заснивају на моделу „ваздушно-копнене битке“, а постоји тежња да се такав концепт наметне и земаљама које су приступиле Програму „Партнерство за мир“. Кроз војногеографске процене, САД националне интересе дефинишу као:

- одбрану и очување светског мира и одбрану постојећих и нових демократија;
- одбрану географског простора ратишта пријатељских и савезничких земаља;
- гарантовање људских права и слобода;
- гарантовање протока људи, роба и капитала;
- сузбијање међународног тероризма.

На основу опште постављеног задатка, постоји потреба да се оружане снаге оспособе за дејство у сукобима различитог интензитета и против различито наоружаног и опремљеног противника, под утицајем различитих географских чинилаца. Под појмом ратишта подразумева се ограничена зона изван територије САД на којој су све оружане формације под једном командом.¹²

¹¹ Т. Осмо, *Нова геополитика*, Сектор за ШОНИД, Београд, 2000, стр. 55.

¹² Група аутора, *Ратиште, група армија и армија ОС САД* (приручник), ГШ ОС СФРЈ, Београд, 1988, стр. 13.

Ратишта и војишта се сврставају у категорије на основу величине и значаја операција, припадности ангажованих снага и развијености инфраструктуре. Ратиште или војиште на којем се изводе операције великих размера, с усмереним тежиштем војних напора земље, сматра се *основним ратиштем*, док се као *споредна* третирају ратишта и војишта на којима се изводе мање значајне операције, уз мање ангажованих снага. Ратишта или војишта на којима оружане снаге дејствују самостално или независно од снага других држава сматрају се искључиво *америчким* (у ОС САД) или *националним* (у земљама чланицама НАТО), а она на којима ОС САД дејствују са снагама савезничких земаља – *заједничким ратиштима*. Ратишта и војишта на којима је у потпуности развијена потребна инфраструктура јесу *развијена* или *припремљена*, односно, уколико је инфраструктура слабо развијена или уопште не постоји – *неразвијена* или *неприпремљена ратишта*. Према проценама географског простора, не планирају се борбена дејства на свом националном ратишту, јер се оно сматра неприкосновеним. Могућа структура ратишта у ОС САД приказана је на следећој шеми.

Шема 1

Могућа структура ратишта у ОС САД

На основу документа *Заједничка визија 2020*³ и приручника *ФМ 100-5 КоВ САД*, може се издвојити неколико ставова који су значајни за разматрање појма ратишта у ОС САД:

– под сукобима у којима могу да учествују ОС САД подразумева се целокупан опсег војних операција било где у свету;

– дејство са мултинационалним снагама, владиним организацијама и међународним организацијама и потреба за високим степеном интероперативности савезничких снага;

– квалитативни искорак у коришћењу информационе технологије у војне сврхе;

– потенцијални противници биће различито организовани али ће им заједнички бити могући приступ глобалној комерцијалној индустријској бази и делу технологија које користе ОС САД;

– могући противници (један или више истовремено) прилагођаваће се могућностима ОС САД, тј. користиће се слабости постојеће војне моћи у асиметричним сукобима.

Може се закључити да ОС САД не искључују дејства у асиметричном сукобу на својој територији. Тежиште дејстава било би пренето на урбана подручја, што би изискивало промену формација јединица и увођење у наоружање нових врста оружја и опреме. Карактер будућих операција биће мултинационалан и здружен, па ће потенцијални савезници морати да буду интероперативни и сагласни са ОС САД. Због здружености операција биће потребне промене у карактеру и начину извођења (вишедимензионалност) и промене у поимању амбијента извођења (информационе технологије дају нови квалитет амбијенту), као и могућност коришћења простора пријатељских земаља без обзира на то да ли учествују у операцијама. Највећи квалитативни утицај на поимање простора, а тиме и ратишта, имаће информационе технологије и њихова примена у војне сврхе, односно могућност прикупљања, обраде и коришћења информација у реалном времену, прецизно дејство система оруђа заснованих на тим технологијама и повећање темпа напада.

У последњој америчкој војној доктрини на нов начин се разматра и појам војишне просторије – војишта (*Battle Space*). Нови термин, за разлику од досадашњег у приручнику *ФМ 100-5* (допуњено издање из 1994. године), дефинисан је као: „Физички волумен који се шири или смањује у зависности од могућности да се на себе веже и ангажује непријатељ. Она укључује ширину, дубину и висину у којима командант распоређује и покреће своје снаге и средства у одређеном времену. Војишна просторија није одређена од стране више команде и протеже се иза подручја операција једног команданта. Она се базира на мишљењу да командант развија своју мисао ради стварања визије како да доминира непријатељем и заштити своје снаге пре него му се ис-

³ ERD, www.dtic.mil/jv2020.doc, 2004.

пречи било какво ментално ограничење, као што су разне линије на олеатама, границе зона одговорности и разне стрелице“. Такво схватање војишне просторије обезбеђује командантима оквир у којем сагледавају потенцијалне задатке ослобођени размишљања о физичким ограничењима простора.

Приликом разматрања евентуалне практичне примене новог начина поимања војишне просторије амерички војни теоретичари су, очигледно, узимали у обзир стање у земљама југоисточне Европе. Наиме, у описима неких сценарија могу се препознати сличности с неким ситуацијама, на пример, на простору СФР Југославије. У једном од сценарија разматра се ангажовање бригаде у ограниченој мисији ради заустављања борби зарађених страна фракција једне подељене нације (земље). Бригада се ангажује у оквиру мултинационалних снага и дејствује на релативно уском фронту, ширине осам километара, са задатком да очисти један сектор од снага јачине нивоа чете које чини мешавина нерегуларних снага и снага дела бивше националне армије. У оквиру разматрања војишне просторије разматра се понашање, односно деловање, свих нивоа командовања – од одељења до команде бригаде. Сваки на свом нивоу решава проблем борбе у урбаној средини са свим проблемима који се у њој намећу, као и једним додатним проблемом, који се у класичним доктринама не разматра – избеглицама (шта чинити с њима). Из тог сценарија могу да се изведу следећи закључци:

- геопростор у којем се изводе борбена дејства не разматра се више на класичан начин, већ у тесној вези са задатком који се у њему обавља;

- природа задатка намеће потребу да геопростор процењују сви нивои командовања – од највишег до најнижег;

- у проценама геопростора узимају се у обзир потенцијали могућег противника.

Одлике једног од могућих противника, као што су минималистичке снаге¹⁴ (наркокартели, терористичке, националистичко-револуционарне организације), јесу: непостојање гломазне бирократске управљачке структуре; непостојање граница у којима ће дејствовати и територије коју ће бранити; неселективност при избору циљева и релативно лак приступ потребном наоружању и опреми (изузев оружју за масовно уништење). Против таквог противника борбена дејства ће се изводити у измењеним условима, уз проширење борбене зоне (обухватаће често више држава, па и континената), нову организацију и формацију јединица, као и другачију организацију логистичке подршке. Нова кризна жаришта у свету и борба против тероризма итичу на нови распоред америчких снага изван територије САД и на

¹⁴ А. Ирвин, „Бивољи трн. Природа будућег војишта“, „Информативни билтен превода“, бр. 3, ЦВНДИ, Београд, 1997, стр. 154–155.

прилагођавање њиховог изгледа савременим условима. Главне промене се очекују у Европи и пацифичкој области. Готово 90 одсто америчких снага тренутно се налази на местима где се верује да више не постоје безбедносни проблеми, па се очекује да те трупе крену ка Блиском истоку и централној Азији.

Закључак

Геопростор – као амбијент борбених дејстава са својим специфичностима – условљава начин припреме и вођење оружане борбе. То је пространство одређених димензија, са квалитативним и квантитативним вредностима, које имају исходиште у непоновљивом културном, цивилизацијском, етничком, религијском и историјском прожимању, и предностима и недостацима по сопствене снаге, односно снаге непријатеља.

Војногеографска процена је саставни део опште процене геопростора. Она обухвата међусобне утицаје бројних географских појава, стања и чинилаца који, непосредно или посредно, делују на доношење рационалних и правовремених одлука о употреби оружаних састава у борбеним дејствима. На основу комплексне војногеографске процене геопростора ствара се основа за процену свих елемената ратишта или конкретног његовог дела.

Утицаји војногеографског чиниоца чине суштину војногеографске процене простора ратишта. Они су стожер процене утицаја свих појава везаних за географски чинилац на простору националних и других ратишта и основа за извођење закључака у доношењу оптималних одлука о: одбрани властитог географског простора, могућности утицаја на друге географске просторе ради остваривања и спровођења доктрине „колективне безбедности“, остваривања „националних“ интереса на географским просторима значајнијих региона општег ратишта и стварања услова за најцелисходнију и најекономичнију употребу оружаних снага на другим ратиштима.

Процене географског простора ратишта у НАТО-у, великим силама и суседним земљама, као неодвојиви део општих процена властитог ратишта и ратишта савезничких и пријатељских земаља, комплексне су и детаљне, и чине добро чуване тајне. Велике силе према свим проценама, па и војногеографским, не планирају извођење борбених дејстава на свом „националном ратишту“, које сматрају неприкосновеним. Процене осталог географског простора су свеобухватне и детаљне, поготову за ратишта за која су везани њихови интереси. У тим проценама се претпоставља извођење различитих ратних операција, зависно од противника и циљева који треба да се постигну. Због свега тога неопходно је да се познају утицаји географских појава у геопростору, проуче искуства земаља из окружења, сагледају своје мо-

гућности и уоче предности и недостаци прикључења систему колективне безбедности. На основу тога, кроз индивидуални програм, треба пронаћи заједничке интересе остваривати сарадњу са Северноатлантским савезом.

Ратиште се мора стално процењивати. Промену утицаја географског чиниоца могу да изазову наоружање и техника оружаних снага, начин ангажовања снага и решавања борбених задатака, и поремећени односи међу географским чиниоцима и појавама у географском простору. Наиме, у оквиру географског чиниоца мењају се односи између појава који су условљени спољним чиниоцима, па стога нема апсолутних закључака – одређени простор није исти у различитим ситуацијама.

Литература:

1. Група аутора, *Партнерство за мир и СРЈ*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
2. Група аутора, *Приручник о НАТО-у*, ГШ ВЈ, Сектор за ОШП, Друга управа, Београд, 1996.
3. Д. Арванитис, „Војна стратегија у оквиру националне стратегије“, „Информативни билтен превода“, бр. 4, ЦВНДИ, Београд, 1990.
4. М. Павловић, *Регионална војна географија*, ВИЗ, Београд, 1999.
5. Р. Радиновић, „Концепција националне безбедности Русије“, „Међународна политика“, фебруар-март, СЈУ РТЈ, 2000.
6. С. Мишовић, *Војногеографска процена југословенског ратишта*, Сектор за ШОНИД ГШ ВЈ, Београд, 1998.
7. С. Мишовић, „Метод војногеографске процене географског простора“, „Војно дело“, бр. 5–6, ВИЗ, Београд, 1999.
8. Џ. Робертсон, „НАТО у новом миленијуму и безбедност у свету“, „Информативни билтен превода“, бр. 3, ЦВНДИ, Београд, 1997.